

Ewa Jarosz

Uniwersytet Śląski

**Przemoc w wychowaniu
– kolejna odsłona społecznego kontekstu
Pedagogiczna analiza
raportu Rzecznika Praw Dziecka (2017)**

**Violence in upbringing
– a consecutive exposure of the social context
A pedagogical analysis of the Report by Ombudsman
for Children’s Rights (2017)**

ABSTRACT: The paper presents analysis of the last report of the Polish Ombudsman for Children on attitudes towards violence in upbringing, titled *Violence in upbringing – time to end this! The Ombudsman for Children’s Report 2017*. On the background of summary of the world discourse focused on the problem of corporal punishment the paper presents the results of the survey and the analysis within several indicators that show the level of social acceptance of violent behaviors in relationship with a child, treating beating children a method of child rising, social awareness of the ban of corporal punishment and the assessment of the law. The paper presents also the problem of violence in upbringing in a perspective of parent’s declarations. In the face of the results and analysis the picture of social approval of violence in upbringing must be regarded as really problematic and needing intervention. Particularly problematic is the level of the acceptance of these behaviors, which often are not named in social and public discourse as violent. The results of the survey show attitudes of approval of violence as a definitely negative context of nowadays educational reality in Poland, the context which conduces to the existence of violent behaviors in everyday child rising practices but also as a risk factor of violence toward a child that harms to health and life. The ending statement of the paper tells about the possibility of decreasing the problem of child maltreatment by lowering the social acceptance of mild forms of violence against children.

KEYWORDS: Violence in upbringing, corporal punishment, social attitudes, the rights of the child.

STRESZCZENIE: Tekst prezentuje analizy zawarte w ostatnim raporcie Rzecznika Praw Dziecka dotyczącym postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu zatytułowanym *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć! Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017*. Na tle skrótowo ukazanego dyskursu na temat znaczenia problemu kar cielesnych, artykuł ukazuje wyniki badań surveyowych oraz analizy w obrębie kilku wskaźników pokazujących poziom aprobaty zachowań przemocy w relacjach z dzieckiem, uznawanie bicia dziecka za metodę wychowawczą, świadomość prawa zakazującego kar cielesnych oraz ocenę tegoż prawa. Ukazuje również problem przemocy w wychowaniu w perspektywie deklaracji rodziców dzieci do 18 roku życia. W świetle uzyskanych wyników i analiz obraz społecznej aprobaty przemocy w wychowaniu należy uznać za problemowy i wymagający zmiany. Szczególnie wysoka aprobata dotyczy zachowań, które w dyskursie społeczno-publicznym nie są jednoznacznie klasyfikowane do kategorii przemocy wobec dziecka. Wyniki badań pokazują postawy aprobaty przemocy w wychowaniu jako zdecydowanie niekorzystny kontekst współczesnej rzeczywistości wychowawczej w Polsce sprzyjający występowaniu zachowań przemocy w codziennej praktyce wychowawczej, ale też jako czynnik ryzyka występowania zachowań przemocy zagrażających zdrowiu i życiu dziecka. Teza końcowa artykułu mówi o tym, że poprzez osłabianie społecznej aprobaty dla stosowania kar cielesnych można zmniejszać problem znęcania się nad dzieckiem.

SŁOWA KLUCZOWE: Przemoc w wychowaniu, kary cielesne, postawy społeczne, prawa dziecka.

Teoretyczno-polityczne podłoże kontestacji przemocy w wychowaniu

Ostatnie światowe raporty dotyczące problemu przemocy wobec dzieci alarmują, iż troje na czworo dzieci na świecie, czyli 1,7 miliarda, doświadcza co roku emocjonalnej, fizycznej lub seksualnej przemocy, okrutnego traktowania lub wykorzystywania (Know Violence in Childhood 2017; UNICEF 2014). Te szokujące liczby pokazują, że ponad połowa całej populacji dzieci wyrasta w doświadczeniu krzywdy, poniżenia, bólu, lęku, wykorzystania, zagrożenia. Patrząc na ten obraz w kontekście wiedzy o następstwach doświadczenia przemocy, o których mówią eksperci, uzmysłwić można sobie dramatyzm sytuacji w kontekście kondycji globalnej populacji ludzi, tej obecnej i tej przyszłej. Odwołując się do poważnych rozmiarów zjawiska oraz wskazując na katastrofalne jego znaczenie, problem przemocy wobec dzieci przedstawia Marta Santos Pais, Specjalny Reprezentant Sekretarza Ogólnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci, nawołując o pilne działania, o wzrost wysiłków i nakładów na ochronę dzieci przed przemocą, o eliminację wszelkich form przemocy, jakiej obecnie doświadczają najmłodsi (Santos Pais 2017).

W ostatnich latach badacze zjawiska przemocy wobec dzieci mocno akcentują szkodliwy wpływ także tzw. łagodniejszych postaci, tj. stosowania kar cielesnych, w tym przysłowiowych klapsów. W ostatnim czasie opublikowano sporo badań oraz metaanaliz, które pokazują negatywne skutki rozwojowe takich doświadczeń. Destrukcyjny wpływ stosowania „lekkich” kar cielesnych (klapsy), który potocznie jest kontestowany w wielu społeczeństwach jako wyolbrzymianie problemu, został niedawno dość jednoznacznie potwierdzony w naukowo-badawczym dyskursie (Gershoff 2002; Gershoff et al 2010;

Gershoff et al. 2016; Gershoff 2013; Gershoff, Grogan-Kaylor 2016; Afifi et al. 2017). Badania bezpośrednie i metaanalityczne (zestawiające wyniki wielu innych badań) wykazały wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia wielu negatywnych konsekwencji emocjonalnych, społecznych i zdrowotnych u dzieci karanych przez rodziców tzw. klapsami (Afifi et al. 2017; Gershoff, Grogan-Kaylor 2016; Paolucci, Violato 2004; Larzelere & Kuhn 2005; Ferguson 2013). Przytaczane badania wskazują na wysokie prawdopodobieństwo: rozwoju niskiej samooceny oraz problemów psychicznych i zachowaniowych, rozwoju postaw lękowych, skłonności do depresji, a nawet autoagresji i myśli samobójczych, nadużywanie substancji psychoaktywnych (alkoholu, leków), skłonności do narkotyzowania się. Ponadto wskazuje się na bardzo prawdopodobne zaburzenia poznawcze na tle problemów z koncentracją uwagi oraz obniżaniem się możliwości poznawczych wręcz niekorzystnych zmian neurologicznych w mózgu (Tomoda et al. 2009; Strauss & Paschall 2009). Podkreśla się też możliwość rozwoju zaburzeń eksternalizacyjnych i skłonności do stosowania agresji, normalizowanie przemocy i wbudowywanie jej w arsenał środków wykorzystywanych w relacjach z innymi, w tym w kontekście późniejszych ról rodzicielskich (Gershoff, Grogan-Kaylor 2016; Afifi et al. 2017). Wbrew potocznym opiniom, badacze zgodnie podkreślają, że żadne badania nie pokazują dobroczynnego wpływu kar cielesnych i ich wychowawczej efektywności, a wręcz przeciwnie, dowiedziono, iż oddziałują one na zaburzenia w zakresie etyczno-społecznej internalizacji, na rozwój zaburzenia samoregulacji i powodują rozwój zewnątrzsterowności, czyli sprzyjają kształtowaniu osobowości działającej na zasadzie „kija i marchewki” (Afifi et al. 2017).

Zakres występowania problemu oraz dramatyzm jego konsekwencji spowodowały, że przemoc wobec dzieci umieszczona została wśród pilnych problemów do rozwiązania w działaniach globalnych do 2030 roku, które określone zostały w 2015 r. jako *Cele Zrównoważonego Rozwoju. Plan do roku 2030 – Sustainable Developmental Goals. Agenda 2030*. Wśród 17 wskazanych w nich obszarów działań, w ramach celu 16.2 wprost zadeklarowana została konieczność eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci¹. Jednym z istotnych działań w tym zakresie jest prowadzenie badań monitorujących występowanie zjawiska i jego konsekwencji oraz uwarunkowań. Badania takie pozwalają bowiem analizować skuteczność podejmowanych działań i środków zmierzających do eliminacji wszelkich form przemocy doznawanej obecnie przez dzieci.

Ważnym kontekstem występowania problemu przemocy w wychowaniu są tradycyjne kulturowo utrwalone przekonania na temat dzieci oraz sposo-

¹ http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf

bów ich traktowania i wychowywania funkcjonujących w bardzo wielu społeczeństwach na świecie. Analizy tych postaw i ich uwarunkowań stanowią istotny element podejmowanych działań. Dlatego ważne jest prowadzenie różnych badań w wielu krajach (Romano et al. 2013). W ten nurt włącza się Rzecznik Praw Dziecka prowadząc systematyczne badania dotyczące postaw wobec przemocy w wychowaniu.

Metodologia badania

Prezentowane w raporcie *Przemoc w wychowaniu – czas z tym skończyć. Raport Rzecznika Praw Dziecka 2017* wyniki badań surveyowych są efektem VII edycji badań w ramach monitoringu Rzecznika Praw Dziecka na temat postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu, prowadzonego systematycznie od 2011 roku (Jarosz 2015; Jarosz 2013; Jarosz, Nowak 2012).

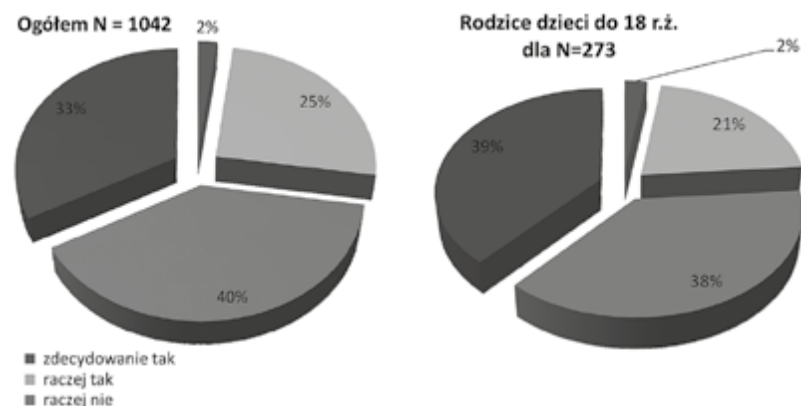
Badanie zrealizowane w 2017 roku ukierunkowane było na rozpoznanie stanu/poziomu społecznej aprobaty zachowań przemocy, uznawania kar cielesnych za metody wychowawcze oraz akceptacji różnych zachowań przemocowych w wychowaniu dzieci. Intencją badania było także ukazanie dynamiki kilku podstawowych wskaźników przyjętych w monitoringu, tj. akceptacji uderzania dziecka, bicia dziecka oraz uznawania bicia za skuteczną metodę wychowawczą. W badaniu rozpoznaniu poddano też wiedzę i nastawienie Polaków na temat prawa zakazującego stosowania przemocy w wychowaniu, co ukazano także w ujęciu dynamicznym, dotyczącym ostatnich lat, oraz nastawienie społeczne wobec interweniowania w sytuacje przemocy w wychowaniu w rodzinie. Kolejna część raportu prezentuje analizę relacji rodziców na temat własnych zachowań przemocy wobec dzieci.

Metodologia badań wykorzystuje serię pytań kierowanych do losowo wybranych respondentów dobieranych w sposób zapewniający reprezentacyjność próby. Zebranie danych zostało zrealizowane przez Kantar TNS w dniach 1–6 września 2017 roku metodą wywiadów bezpośrednich (CAPI) na reprezentatywnej próbie 1042 Polaków powyżej 15 roku życia. Rozkład podstawowych danych w próbie przedstawiał się następująco: kobiety – 47,9%, mężczyźni – 52,1% badanych. Biorąc pod uwagę kategorię wieku, największą grupę – 26% – stanowiły osoby, które ukończyły 60. rok życia, 17% to pięćdziesięciolatkowie, 15% czterdziestolatkowie, 19% trzydziestolatkowie oraz 17% dwudziestolatkowie, a najmniejszą grupę stanowiły osoby do 20 roku życia – 6%. W próbie badawczej 1042 osób znalazła się grupa 649 osób mających dzieci (również już dorosłe), w tym 273 rodziców dzieci w wieku do 18 roku życia. Tę grupę poddano wyspecyfikowanej analizie.

Spółeczna aprobata zachowań przemocowych

W obrębie eksploracji zagadnienia przyjęto kilka wskaźników szczegółowych, jako ilustrujących społeczny obraz poziomu akceptacji zachowań przemocy wobec dziecka w polskim społeczeństwie. Dotyczyły one kolejno aprobaty: uderzania dziecka, bicia dziecka oraz wykorzystywania innych zachowań o charakterze przemocy w wychowaniu. Podstawowe wskaźniki analizowano także w perspektywie dynamiki ich wartości w minionych latach. Poniżej prezentowane są poszczególne wskaźniki w ujęciu rozkładu ogólnego oraz wyspecyfikowane w grupie rodziców dzieci do 18 roku życia.

Spółeczna akceptacja zachowań przemocy wobec dzieci jest w Polsce nadal niepokojąco wysoka. Dane tegoroczne pokazują, iż około jedna trzecia Polaków aprobuje bicie dziecka.

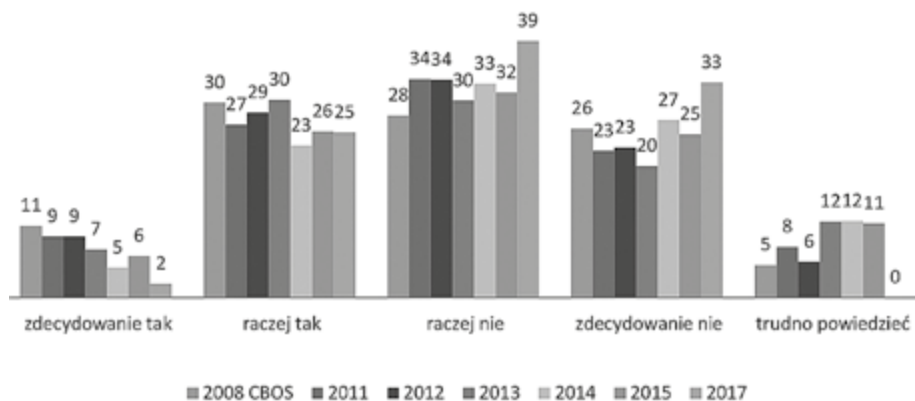

Wykres 1. „Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło”

W sprawianiu dziecku tzw. lania nie dostrzega nic złego niemal co trzeci badany (27%). Zdecydowaną dezaprobatę bicia dzieci wyraża tylko jedna trzecia społeczeństwa (33%). Zauważyć też można, że w grupie rodziców dzieci do 18 roku życia akceptacja bicia dzieci jest jedynie minimalnie niższa. Patrząc na uzyskany rozkład danych obraz całości należy ocenić jako zdecydowanie niepożądaną i wymagającą zastanowienia co do sposobów jego zmiany.

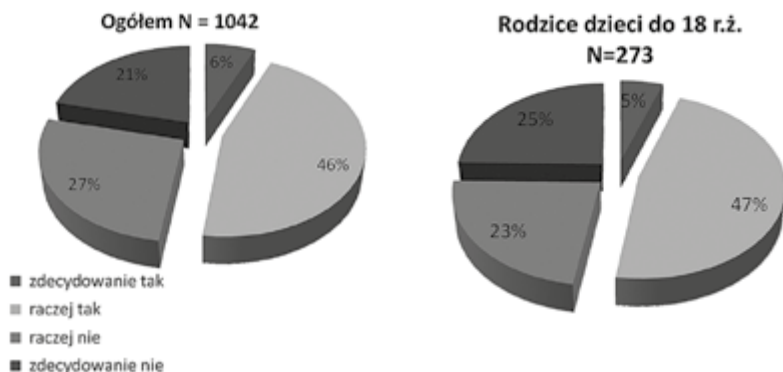
Jednocześnie analiza porównawcza danych z ostatnich lat pokazuje istnienie pozytywnych tendencji. Na przestrzeni lat 2008–2017 w ramach analizowanego wskaźnika odnotowuje się korzystny systematyczny spadek (wykres 2). W ciągu niemal dekady (od 2008 roku) zaznacza się zmniejszenie aprobaty bicia dzieci o 14% (z 41 do 27%), przy jednoczesnym wzroście dez-

aprobaty dla takiego zachowania o 19% (z 54 do 73%). Zmiany te należy tym bardziej oceniać jako korzystne, iż szczególnie wyraziste różnice występują w grupie osób zdecydowanie aprobujących oraz zdecydowanie dezaprobujących sprawianie dziecku lania.

Wykres 2. „Lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło”. Dane szczegółowe z lat 2008–2017

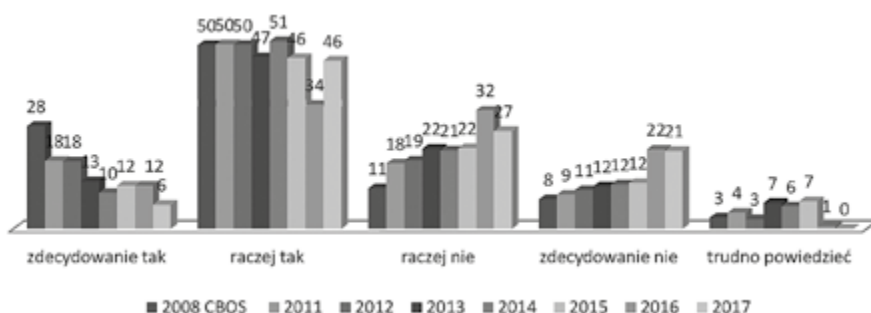
Wyższa aprobata społeczna dotyczy uderzania dziecka, czyli kolokwialnych klapsów. Dane ujawniły, że nadal połowa Polaków (52%) uważa, że są sytuacje, kiedy dziecko należy ukarać klapssem (wykres 3). I choć można dostrzec, że osób deklarujących zdecydowaną akceptację nie jest wiele (6%), to jednocześnie zwraca uwagę fakt, że zdecydowani przeciwnicy takich zachowań stanowią jedynie jedną piątą społeczeństwa (21%).

Wykres 3. „Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa”

Można też podkreślić, że wśród rodziców dzieci do 18. roku życia, jedynie co czwarty z nich prezentuje zdecydowaną dezaprobatę dla stosowania tzw. klapsów. Ten wynik należy spostrzegać jako zdecydowanie niekorzystny, ukazuje bowiem bardzo wysoki poziom akceptacji zachowań, które jednoznacznie przez ekspertów są traktowane jako zachowania przemocy niosące za sobą negatywne skutki rozwojowe.

Dynamika społecznej aprobaty wykorzystywania tzw. klapsów ma jednak wyraźny pozytywny kierunek (wykres 4). W ciągu zaledwie dekady (od 2008 roku) odnotowano aż 26% spadek aprobaty klapsów (z 78% do 52%), przy jednoczesnym znaczącym 29% wzroście ich dezaprobaty (z 19% do 48%). Tendencja ta jest dosyć systematyczna w ogólnym rozkładzie odpowiedzi za i przeciw, jak i szczegółowym rozkładzie, który ukazuje korzystne zmiany w grupach zdecydowanych przeciwników i zwolenników klapsów (wykres 4).

Wykres 4. Społeczna aprobaty klapsów w latach 2008–2017. Dane Szczegółowe

Widoczny obraz danych sugeruje, że zmniejszanie się poziomu społecznej akceptacji uderzania dziecka – stosowania tzw. klapsów – to stała spadkowa tendencja.

Dla innych zachowań przemocy wobec dziecka zaobserwowano zróżnicowany poziom społecznej akceptacji (wykres 5). Wszystkie przedstawione badany zachowania, poza „zabronieniem jakichś przyjemności”, są działaniami określanymi przez ekspertów jako przemocowe, mogące powodować negatywne konsekwencje, w tym poważne negatywne skutki emocjonalne. Najwyższą liczbę wskazań uzyskały: krzyczenie na dziecko (66%) oraz wielogodzinna izolacja/zamknięcie dziecka w odosobnieniu (42%), najmniej wskazań uzyskało natomiast spoliczkowanie dziecka (7%). Odpowiedzi w grupie rodziców dzieci do 18 roku życia różniły się nieznacznie (o 1–3 punkty) od wskazań w perspektywie ogółu badanych.

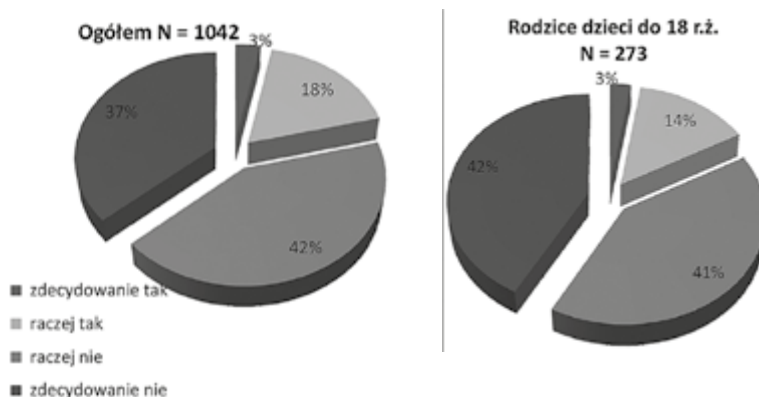
Wykres 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Pani/Pana zdaniem wykorzystywane w wychowaniu”

Dokonując analizy rozkładu wskazań można zauważyć, że najwyższa aprobata społeczna dotyczy tych zachowań, które w potocznym rozumieniu nie są traktowane jako przemoc.

Do takich zachowań zaliczono: krzyczenie na dziecko, groźenie dziecku, zamykanie dziecka w odosobnieniu na wiele godzin. Najniższe wskaźniki uzyskały zachowania, które powszechnie są rozumiane jako poniżające i agresywne, np. spoliczkowanie oraz zbitcie dziecka przedmiotem. Do aprobaty tychże zachowań przyznało się niewielu respondentów – na poziomie zaledwie kilku lub kilkunastu procent. Zauważyć przy tym można, iż spoliczkowanie, które jest zachowaniem traktowanym w naszych warunkach kulturowych jako szczególnie poniżające, uzyskało tylko kilka procent wskazań.

Uznawanie bicia za metodę wychowawczą

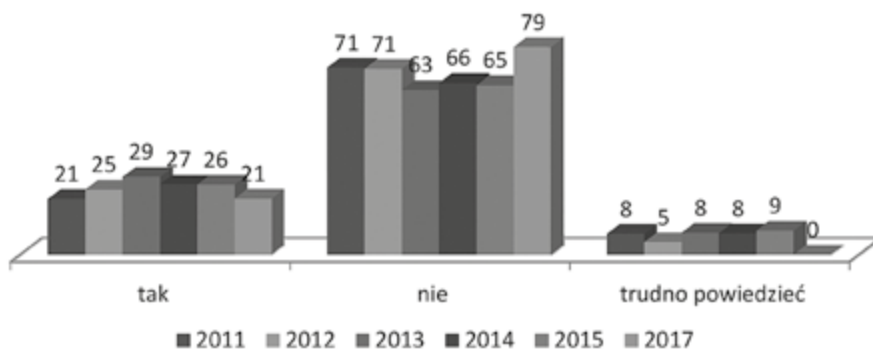
Kolejnym aspektem postaw społecznych wobec problemu przemocy w wychowaniu jest akceptacja bicia jako skutecznej metody wychowawczej. Przy zastosowaniu bezpośredniego pytania, zebrane odpowiedzi wskazują, iż co piąty Polak spostrzega bicie w kategoriach skutecznej metody wychowawczej, a jedynie ponad jedna trzecia (37%) jest odmiennego zdania (wykres 6).

Wykres 6. „Zbicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą”

Minimalnie rzadziej niż ogół badanych, bicie do grona metod wychowawczych włączają rodzice (17%). Więcej też jest wśród nich zdecydowanych przeciwników takiego stanowiska (42%).

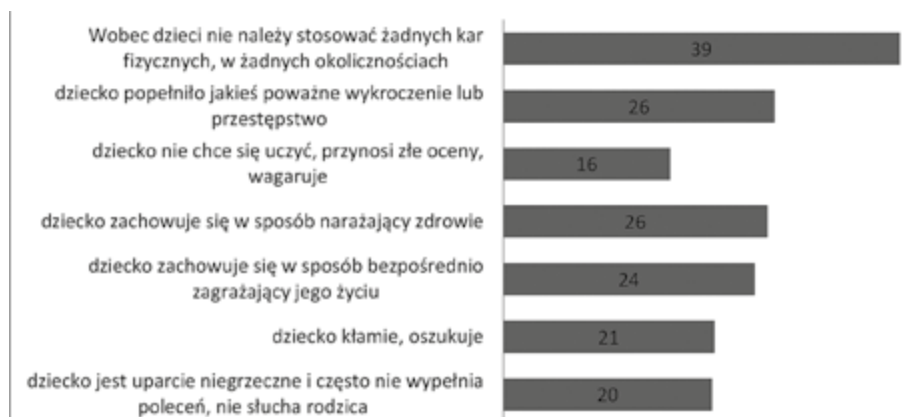
Obserwując wysokość tego wskaźnika w perspektywie kilku minionych lat (wykres 7), dostrzec można, że w zasadzie sytuacja nie ulega dużej poprawie, choć zwraca uwagę fakt, że grupa osób, które nie uznają bicia za skuteczną metodę wychowawczą powiększyła się minimalnie w ostatnim roku badania. Nie zmienia to jednak na razie w miarę stabilnego obrazu (w perspektywie 6 lat), w którym od 21% do 29% Polaków uznaje bicie za metodę wychowawczą.

Wykres 7. Uznawanie bicia za metodę wychowawczą w latach 2011–2017. Dane zagregowane

W intencji dokonania głębszej analizy zagadnienia uznawania bicia dziecka za metodę wychowawczą, zapytano badanych o sytuacje, które ich

zdaniem uprawniają do takiego czynu. Uzyskane wskazania oraz deklaracja całkowitego negowania kar cielesnych bez względu na okoliczności, konstruuje obraz w którym aprobata stosowania kar cielesnych dotyczy przede wszystkim sytuacji, w których zagrożone jest zdrowie lub życie dziecka lub jego pomyślność życiowa (około jedna czwarta wskazań) (wykres 8). Zauważyć można, iż psychoemocjonalnym kontekstem tych zachowań jest w zasadzie lęk rodzica o dziecko. Rzadziej, choć w niewielkim stopniu, kary cielesne są aprobowane w sytuacji nieposłuszeństwa dziecka i oszukiwania rodzica (około jedna piąta badanych). Tu z kolei psychospołecznym kontekstem zachowań dziecka jest jego odbiór jako podważanie autorytetu rodzica. Najrzadziej aprobata stosowania kar cielesnych dotyczy niepowodzeń szkolnych (16%). Warto w tym miejscu przypomnieć, iż światowa literatura dotycząca zachowań przemocy i agresji, w tym w relacjach z najbliższymi, mocno eksponuje rolę lęku oraz niskiej samooceny jako cech sprzyjających posługiwaniu się przemocą.

Wykres 8. Dane dla pytania „W jakich okolicznościach Pani/Pana zdaniem dziecko zasługuje na to, aby „dość w skórę”

Specyfikacja danych w grupie rodziców w tym przypadku nie wykazała w zasadzie różnic w wysokościach wskaźników co do poszczególnych rodzajów odpowiedzi.

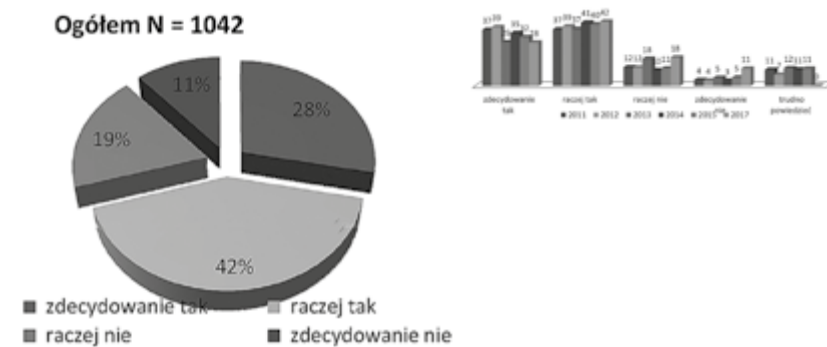
Analizując uzyskane odpowiedzi należy zwrócić uwagę na grupę badanych, którzy zadeklarowali całkowicie negatywny stosunek do stosowania kar cielesnych w jakichkolwiek okolicznościach (39%). Jak się wydaje jest to kolejny wskaźnik, który ukazując poziom bezwzględnej dezaprobaty dla kar cielesnych na takim poziomie może być interpretowany jako charakteryzujący wysoki poziom aprobaty kar cielesnych jako sposobu oddziaływania na dziecko,

gdyż charakteryzuje jedynie nieco ponad jedną trzecią społeczeństwa (podobnie jak przy pytaniu o tzw. „lanie”).

Spółeczny odbiór działań wobec przemocy w wychowaniu

Analiza postaw społecznych dotyczących przemocy w wychowaniu ukierunkowana została także na uchwycenie społecznego nastawienia do wprowadzonych regulacji prawnych w zakresie ochrony dzieci przed przemocą. Z jednej strony analizie poddano wiedzę o wprowadzonym w 2010 roku zakazie stosowania kar cielesnych (który na mocy Ustawy nowelizującej ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 roku, został umieszczony w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym w postaci przepisu: „Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych” – jako art. 96.1 k.r.i.o.). Z drugiej strony zapytano o ocenę jego funkcjonalności. W obszarze analizy społecznego nastawienia do problemu przemocy w wychowaniu starano się także rozpoznać społeczne preferencje dotyczące działań, jakie powinny być podejmowane wobec rodziców stosujących przemoc.

Dane obrazują mało satysfakcjonującą sytuację na temat społecznej wiedzy o istnieniu w polskim prawie zakazu kar cielesnych (wykres 9).

Wykres 9. „Bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem”

Wiedzę o funkcjonowaniu w Polsce zakazu kar cielesnych ma w zasadzie jedynie co trzeci Polak (odpowiedzi „zdecydowanie tak”). Nieco wyższa (35%) w porównaniu z ogółem badanych jest wiedza rodziców. Jednak nie zmienia to ogólnej oceny poziomu ich świadomości o istnieniu prawa zakazującego kar cielesnych jako alarmująco niskiej. Co więcej, prześledzenie dynamiki poziomu społecznej wiedzy o obowiązywaniu prawa zakazującego kar

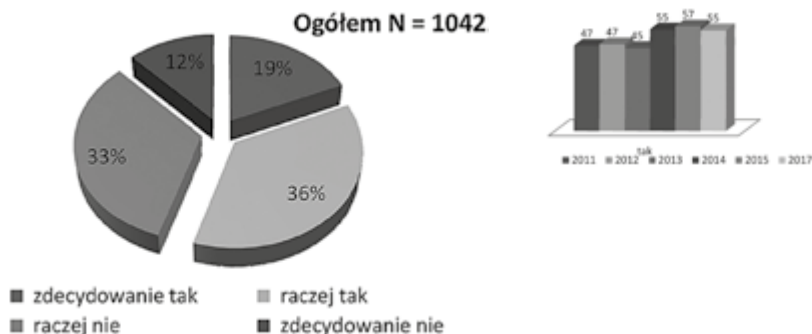
cielesnych pokazuje, iż wiedza ta tak na prawdę maleje od czasu wprowadzenia zakazu (wykres 10).

Wykres 10. Wiedza o zakazie kar cielesnych w latach 2011–2017

Uzyskany obraz niekorzystnych zmian co do stanu społecznej świadomości o prawnej ochronie dzieci przed przemocą, wyraźnie skłania do refleksji nad potrzebą promowania istnienia zakazu, ale też i społecznej edukacji na temat jego właściwego rozumienia i funkcji, którą nie jest kryminalizacja zachowań, ale edukacyjno-normotwórcze działanie.

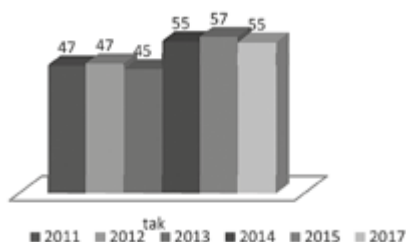
Poza poziomem świadomości, zebrane dane pozwoliły określić nastawienie do zakazu, czyli społeczną ocenę jego funkcjonalności (wykresy 11, 12).

Wykres 11. „Czy Pana(Pani) zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne, może przynieść pozytywne skutki?”

Jak widać, większość badanych pozytywnie ocenia zakaz (niezależnie od tego czy wie o jego istnieniu), jednak zdecydowaną aprobatę wyraża jedynie co piąty badany. Nieco wyższa pozytywna ocena funkcjonalności zakazu występuje w grupie rodziców, gdzie jedna czwarta z nich zdecydowanie popiera zakaz. Uzyskany obraz społecznego nastawienia do zakazu bicia dzieci, wydaje się wspierać dodatkowo rekomendację dotyczącą realizacji społecznej eduka-

cji oraz odpowiedniego przekazu rodzicom znaczenia i sensu istnienia prawnego zakazu wszelkiej przemocy wobec dzieci.

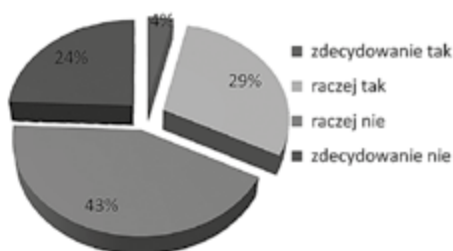
Wykres 12. Pozytywna ocena zakazu w latach 2011–2017

Jako korzystną należy odnotować zaobserwowaną na przestrzeni kilku lat zwykłą tendencję w pozytywnej ocenie funkcjonalności zakazu (wykres 12).

Preferencje działań wobec problemu przemocy w wychowaniu

W ramach analizy społecznego nastawienia do działań wobec sytuacji przemocy w wychowaniu, analizie poddano zarówno nastawienie wobec ingerowania w tego typu przypadki, jak i preferencje co do charakteru działań, jakie powinny być zastosowane wobec rodziców w ramach społecznej interwencji.

W pierwszym aspekcie badania ujawniły raczej duże społeczne przyzwolenie na ingerencję w sytuacje stosowania kar cielesnych (67%). Warto jednak zwrócić uwagę, że jedynie co czwarty badany (24%) zdecydowanie uważa, że stosowanie kar cielesnych nie jest prywatną sprawą rodziców (wykres 13).

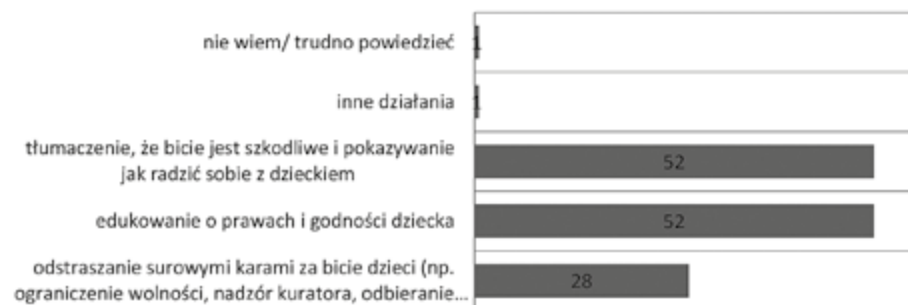
Wykres 13. Sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą

Z drugiej strony można też zauważyć, iż aż jedna trzecia Polaków uważa stosowanie przemocy w wychowaniu za całkowicie prywatną sprawę rodziców. Taka sytuacja również nie sprzyja wysiłkom zmierzającym do ograniczania problemu.

Jeśli chodzi o charakter działań, jakie należy podejmować wobec rodziców bijących dzieci, społeczne preferencje wyraźnie nominują działania nadzorcze i pomocowe nad restrykcyjnymi (wykres 14).

Wykres 14. Jakie działanie powinno się przede wszystkim podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci?

Wykres 15. Co Pani/Pana zdaniem mogłoby spowodować, że rodzice mniej stosowaliby kary cielesne wobec dzieci?

Najwyższą rangę w tych preferencjach uzyskały bowiem takie działania, jak: nadzór kuratora oraz pomoc w radzeniu sobie ze stresem, a także edukacja rodziców w zakresie pozytywnych metod oddziaływania na dziecko. Minimalne wskazania dotyczyły natomiast pozbawiania wolności lub odbierania dzieci. Można też zauważyć, że jedynie 8% badanych wykazało niechęć do ja-

kiejkolwiek interwencji, co poniekąd wspiera poprzednie wnioski na temat istnienia już w naszym społeczeństwie większego niż wcześniej społecznego przyzwolenia na ingerowanie w sytuacje przemocy w wychowaniu. Jak widać w kolejnym tematycznym pytaniu, głównie w edukacji i przekonywaniu rodziców, niż w straszeniu ich surowymi karami, Polacy upatrują szanse na eliminowanie kar cielesnych (wykres 15).

Przemoc w wychowaniu w deklaracjach rodziców

Przemoc stosowana przez rodziców w wychowaniu, oraz ogólniej, przemoc wobec dzieci jest zjawiskiem niezwykle trudnym pod względem trafności oszacowania zakresu jego występowania. W praktyce stosowane są różne sposoby i wskaźniki. Z jednej strony pokazuje się wskaźniki rzeczywiste (liczby bezwzględne) odnotowywanych w różnych statystykach przypadków przemocy wobec dzieci (statystyki tzw. incydentów – *incidents*). W Polsce przykładem takich statystyk są liczby małoletnich odnotowywanych w procedurze „Niebieska Karta” jako ofiary przemocy domowej oraz statystyki wymiaru sprawiedliwości pokazujące liczby postępowań sądowych lub wyroków. Inny wymiar mają oszacowania rozmiarów zjawiska oparte na badaniach populacyjnych (surveyowe) prowadzonych w grupach rodziców, dzieci oraz jako badania retrospekcyjne dorosłych. Obie strategie prezentowania zakresu problemu mają swoje mocne i słabe strony, dlatego obie najczęściej są łącznie wykorzystywane jako obrazujące występowanie zjawiska.

Ze względu na charakter całości prezentowanego w raporcie badania, odniesienie się do kwestii zakresu problemu przemocy w wychowaniu możliwe było w perspektywie badań populacyjnych jedynie poprzez analizę deklaracji badanych na temat występowania zachowań przemocy – uderzania i bicia dziecka oraz innych zachowań. Założenie względnej nawet szczerości badanych w tej mierze byłoby dość naiwnym podejściem badawczym, dlatego uzyskane wskaźniki nie są traktowane jako obrazujące faktyczne rozmiary zjawiska, ale jako ukazujące i umożliwiające analizę gotowości rodziców do przyznawania się do stosowania przemocy wobec dzieci jako swoistego wskaźnika ich postaw wobec problemu przemocy w wychowaniu. W celu eksploracji zagadnienia badanym rodzicom oraz osobom posiadającym dzieci, w tym dorosłe, przedstawiono kilka pytań.

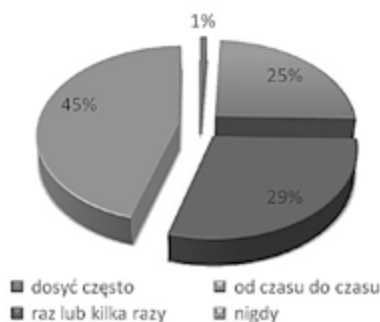
Przy bezpośrednim pytaniu o stosowanie tzw. lania, niewielu rodziców dzieci do 18 roku życia przyznało się do takiego zachowania (wykres 16)

Wykres 16. Czy zdarzyło się kiedykolwiek, że Pana (Pani) dziecko dostało tzw. lanie?

Uzyskane dane pokazują, iż rodzice rzadko przyznają się do zachowań ocenianych społecznie jednoznacznie jako przemoc wobec dzieci.

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja dotycząca uderzania dziecka. W tym wypadku poziom ujawnień rodziców jest zdecydowanie wyższy (wykres 17). Do zastosowania tzw. klapsa, przyznało się aż 55% rodziców, w tym co czwarty do jego zastosowania od czasu do czasu.

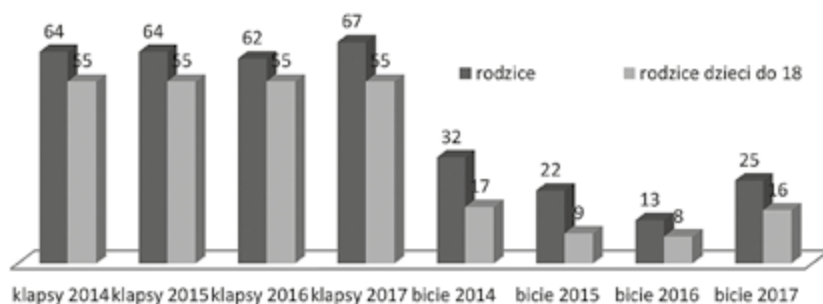
Wykres 17. Czy zdarzyło się Panu/Pani kiedykolwiek wymierzyć swojemu dziecku klapsa?

W tej kwestii również zdecydowanie rzadziej – niemal dwukrotnie rzadziej – rodzice przyznawali się do wymierzania dziecku klapsa w ostatnim czasie (29%), i częściej (71%) deklarowali brak uderzania dziecka w ciągu ostatniego roku.

Zarówno w przypadku bicia jak i wymierzania klapsów można interpretować tę różnicę wskazań między ogólną deklaracją a deklaracją co do ostatniego roku w różny sposób. Może jako wskazującą na wycofywanie się rodziców z tego rodzaju zachowań, a może jako związaną z dorastaniem dzieci badanych rodziców, gdyż stosowanie kar cielesnych jest skorelowane z wiekiem

dziecka. Powodem może też być mniejsza skłonność (lub odwrotnie – większy opór) do przyznawania się do obecnych zachowań w porównaniu z przeszłymi zachowaniami. Porównanie obu rodzajów zachowań (sprawiania lania i klapsów) skłania do tezy, iż rodzice chętniej ujawniają te zachowania, które w sensie obyczajowo-kulturowym nie są jednoznacznie nazywane przemocą.

Analiza dynamiki deklaracji rodziców na przestrzeni kilku lat (2014–2017) pokazuje, że między obu zachowaniami jest wyraźna różnica w poziomie ujawnień rodziców (wykres 18).

Wykres 18. Dynamika ujawnień zachowań rodziców w latach 2014–2017

O ile poziom ujawnień zastosowania klapsów pozostaje na niezmiennym poziomie, o tyle przyznawanie się rodziców i osób posiadających dzieci do zbitia dziecka ma zróżnicowany poziom. Jednocześnie jest on zdecydowanie niższy niż w kategorii stosowania klapsów. Wydaje się, że ten obraz dynamiki potwierdza wcześniejszą tezę, iż rodzice przyznają się do zachowań, których nie spostrzegają jako niewłaściwe, społecznie oceniane jako negatywne. Tę tezę wzmacnia analiza korelacji odpowiedzi na pytania o stosowanie bicia i uderzania z wyrażanymi opiniami na temat aprobaty tych zachowań. Na poziomie istotnym statystycznie do klapsów częściej przyznawali się rodzice, którzy uważali, że bicie dziecka nie jest niezgodne z prawem. Przy okazji warto wskazać, że do pozostały cech modyfikujących stosowanie klapsów przez rodziców na poziomie istotnym statystycznie należą: własne doświadczenia przemocy z dzieciństwa, niskie wykształcenie, starszy wiek rodziców oraz pochodzenie z małych miejscowości. Warto też zwrócić uwagę na różnicę w wysokościach wskaźników pomiędzy „aktualnymi” rodzicami a ogólną grupą osób posiadających dzieci, która może być interpretowana jako dokonywanie się generacyjnej zmiany postaw rodziców wobec stosowania przemocy w wychowaniu, bądź – co bardziej prawdopodobne – przyznawania się do niej, mając świadomość jej niewłaściwości.

Rodzice zapytani o inne zachowania przemocowe wobec własnych dzieci ujawniali je na różnym poziomie (wykres 19). Do niektórych przyznawali się niemal powszechnie, podczas gdy inne wskazywane były przez nikły procent rodziców.

Wykres 19. Czy zdarzyły się Panu/Pani wobec własnego dziecka któreś z zachowań

Ponownie w obrazie danych zauważyć można, że rodzice częściej przyznają się do zachowań, które w wymiarze obyczajowo-kulturowym nie są uznawane za zachowania przemocowe. Widać to we wskazaniach opcji „krzyczenie na dziecko”, do którego przyznała się większość rodziców – 70%, ale też we wskazaniach na „grożenie dziecku laniem” – 39%. Z kolei zachowania uznawane kulturowo za szczególnie poniżające (spoliczkowanie), niewłaściwe (zagrożenie wyrzuceniem), ewidentnie zaliczane do przemocy fizycznej (bicie pasem) lub do agresji werbalnej (wyzwiska) wskazywane były przez niewielki odsetek rodziców (10 lub mniej procent).

Podsumowanie

Przemoc wobec dzieci, w tym doświadczana w relacjach wychowawczych, staje się na całym świecie coraz bardziej nagłaśnianym zjawiskiem, widzianym jako poważny problem. Informacje na temat zjawiska publikowane w różnych raportach na świecie alarmują o poważnych rozmiarach oraz konsekwencjach, jakie niesie za sobą doświadczanie przemocy przez dzieci (*Annual report of the Special Representative 2017*; UNICEF 2017a; UNICEF 2017b; *To-*

wards a world free from violence 2013, Investing in children 2014). Przedstawiony w kilku perspektywach obraz społecznych postaw dotyczących przemocy w wychowaniu obserwowanych w polskim społeczeństwie można zdecydowanie określić jako niekorzystny. Ukazane wskaźniki, jakkolwiek w kilku parametrach obniżające się w perspektywie ostatnich lat, uznać należy za szkodliwie wysokie. Społeczna akceptacja kar cielesnych jest bowiem jednym z podstawowych czynników ryzyka stosowania przemocowych sposobów oddziaływania na dzieci. Pokazują to także analizy korelacyjne w kolejnych edycjach badań Rzecznika Praw Dziecka, w których na poziomie statystycznej istotności widać, iż rodzice aprobujący kary cielesne, częściej uciekają się do takich sposobów w praktyce.

Trudno określić granice wyznaczające poziom przyzwolenia dla kar cielesnych. Właściwą odpowiedzią jest całkowity brak aprobaty, ale wiadomo, że osiągnięcie takiego stanu jest utopią. Jednak dla podkreślenia znaczenia minimalizowania społecznej aprobaty kar cielesnych w celu eliminowania przemocy wobec dzieci, w globalnych narracjach dotyczących zjawiska i działań wobec niego mocno wybrzmiewa dzisiaj nawoływanie o „zero tolerancji dla przemocy” – jakiegokolwiek przemocy – w tym tzw. lekkich kar cielesnych. Badacze podkreślają związek pomiędzy stosowaniem „lekkich” kar cielesnych (klapsów) a występowaniem zagrażających zdrowiu i życiu dziecka zachowań przemocy, jak również związek pomiędzy aprobatą kar cielesnych a ryzykiem wystąpienia „poważnych” form znęcania się nad dzieckiem (Zolotor et al. 2011; Gershoff 2013; Durrant, Ensom 2012; Durrant et al. 2006; Lee et al. 2013). Uważa się też, że odkryte związki pomiędzy stosowaniem klapsów a poważnymi formami znęcania się nad dzieckiem wskazują, że zmniejszenie akceptacji i używania klapsów może owocować mniejszą liczbą przypadków drastycznego znęcania się nad dzieckiem (Afifi et al. 2017). Tego typu konkluzje badawcze skłaniają do postawienia, jako podstawowej, rekomendacji zwiększenia zaangażowania różnych podmiotów oraz użycie możliwie szerokich i efektywnych działań i środków eliminujących zarówno używanie, jak i jakiegokolwiek aprobatę kar cielesnych, nawet w tzw. „łagodnej” postaci, tj. przysłowiowych klapsów. Istnieje ogromny wachlarz działań, jakie mogą do tego prowadzić. Wyraźnie wskazuje się tu na efektywność, obok wprowadzenia zakazu kar cielesnych, m.in. kampanii społecznych (Lansford et al. 2017) i innych działań na różnych poziomach prewencji i poziomów ryzyka stosowania przemocy w wychowaniu (Gershoff et al. 2017). Należy także zdecydowanie postulować wypracowanie spójnej polityki, która w różnych obszarach społecznych: edukacja, pomoc i wsparcie rodzin, zdrowie psychiczne i ogólne a nawet zatrudnienie, będzie promowała rozwiązania minimalizujące ryzyko stosowania kar

cielesnych i innych zachowań przemocy wobec dzieci. Realizację takiego podejścia umożliwiają przede wszystkim wypracowanie krajowej strategii ochrony dzieci przed przemocą... wszelką przemocą!

Literatura

- Afifi T.O., Ford D., Gershoff E.T., Merrick M., Grogan-Kaylor A., Ports K.A., MacMillan H.L., Holden G.W., Taylor C.A., Lee S.J., Bennet R.P. (2017), *Spanking and adult mental health impairment: The case for designation of spanking as an adverse Childhood experience*, „Child Abuse and Neglect”, Vol. 71, s. 24–31.
- Durrant J. E., Ensom R. (2012), *Corporal punishment of children: Lessons from 20 years of research*, „Canadian Medical Association Journal”, Vol. 184, s. 1373–1377.
- Durrant J.E., Trocmé N., Fallon B., Black M.C., Knoke, D. (2006), *Punitive violence against children in Canada* [CECW information sheet #41E].Toronto.
- Ferguson C.J. (2013). *Spanking, corporal punishment and negative longterm outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies*, „Clinical Psychology Review”, Vol. 33, s. 196–208
- Gershoff E.T. (2002), *Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review*, „Psychological Bulletin”, Vol. 128, s. 539–579.
- Gershoff E.T. (2013), *Spanking and child development: We know enough now to stop hitting our children*, „Child Development Perspectives”, Vol. 7, s. 133–137.
- Gershoff E.T., Ansari A., Purtell K.M., Sexton H.R. (2016), *Changes in parents' spanking and reading as mechanisms for Head Start impacts on children*, „Journal of Family Psychology”.
- Gershoff E.T., Grogan-Kaylor A., Lansford J.E., Lei Chang, Zelli A., Deater-Deckard K., Dodge K. A. (2010), *Parent Discipline Practices in an International Sample: Associations With Child Behaviors and Moderation by Perceived Normativeness*, „Child Development”, Vol. 81, nr 2, s. 487–502.
- Gershoff E.T., Grogan-Kaylor A. (2016), *Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses*, „Journal of Family Psychology”, s. 1–17.
- Gershoff E.T., Leeb S.J., Durrant J.E. (2017), *Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment*, „Child Abuse & Neglect”, Vol. 71, s. 9–23.
- Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020*, WHO 2014.
- Jarosz E. (2015), *Przemoc w wychowaniu. Między prawnym zakazem a społeczną akceptacją*, BRPD, Warszawa.
- Jarosz E., Nowak A. (2012), *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka*, BRPD, Warszawa.
- Know Violence in Childhood (2017), *Ending Violence in Childhood. Global Report 2017*, New Delhi.
- Lansford J.E., Cappa C., Putnick D.L., Bornstein M.H., Deater-Deckard K., Bradley R. H. (2017), *Change over time in parents' beliefs about and reported use of corporal punishment in eight countries with and without legal bans*, „Child Abuse & Neglect”, Vol. 71, s. 44–55.
- Larzelere R.E., Kuhn B.R. (2005), *Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis*, „Clinical Child and Family Psychology Review”, Vol. 8, s. 1–37.
- Lee S.J., Taylor C.A., Altschul I., Rice J.C., (2013), *Parental spanking and subsequent risk for child aggression in father-involved families of young children?*, „Children and Youth Services Review”, Vol. 35(9), s. 1476–1485.

- Paolucci E.O., Violato C. (2004), *A meta-analysis of the published research on the affective, cognitive, and behavioral effects of corporal punishment*, „The Journal of Psychology”, Vol. 138, s. 197–221.
- Romano E., Bell T., Norian R. (2013), *Corporal punishment :examining Attitudes toward the law and factors influencing attitude change*, „Journal of Family Violence”, Vol. 28, s. 265–275.
- Strauss M., Paschall M.J. (2009), *Corporal Punishment by mothers and development of children's cognitive ability: a longitudinal study of two nationally representative age cohorts*, „Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma”, Vol. 18(5), s. 459.
- Tomoda A., Suzuki H., Rabi K., Yi-Shin Sheu, Polcari A., Teicher M. H. (2009), *Reduced Prefrontal Cortical Gray Matter Volume in Young Adults Exposed to Harsh Corporal Punishment*, „Neuroimage”, Aug. 47 (Suppl 2), T66–T71.
- Towards a world free from violence. Global Survey on violence against children*, SRSO on Violence against children, New York 2013.
- UNICEF (2014), *Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children*, UNICEF, New York.
- UNICEF (2017a), *A familiar face. Violence in the life of children and adolescents*, UNICEF, New York.
- UNICEF (2017b), *Child is a child. Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation*, UNICEF, New York.
- Zolotor A.J., Theodore A.D., Runyan D.K., Chang J.J., Laskey A.L. (2011), *Corporal punishment and physical abuse: Population-based trends for three-to-11-year-old children in the United States*, „Child Abuse Review”, Vol. 20, s. 57–66.

Źródła internetowe

- Annual report of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, August 2017*; <http://srsg.violenceagainstchildren.org/> (data pobrania: 8.11.2017).
- Jarosz E. (2013), *Polacy wobec bicia dzieci. Raport z badań 2013*; <http://brpd.gov.pl/aktualnosci-ksiazki-informatory-poradniki/polacy-wobec-bicia-dzieci-raport-z-badan-2013> (data pobrania: 8.11.2017).
- Santos Pais M. (2017), *Wystąpienie z dnia 9.10.2017*; http://srsg.violenceagainstchildren.org/story/2017-10-09_1583 (data pobrania: 8.11.2017).